

Elżbieta Drogosz-Zabłocka

Francuskie szkolnictwo wyższe – struktura instytucjonalna i przemiany

W artykule przedstawiono bardzo zróżnicowany i charakteryzujący się pewną oryginalnością system szkolnictwa wyższego we Francji, pokazując różnorodność instytucji, które go tworzą (warunki przyjęć na studia, pozycję na rynku, źródła finansowania, wydawane dyplomy). Szczególną uwagę zwrócono na warunki dostępu do szkolnictwa wyższego w sektorze uniwersyteckim i nieuniwersyteckim. Do rozpoczęcia nauki w uniwersytetach wystarczy posiadanie świadectwa dojrzałości; rozpoczęcie nauki w wyższych szkołach dla inżynierów, szkołach handlowych, a przede wszystkim w *grandes écoles* (charakterystycznych dla systemu francuskiego prestiżowych szkołach wyższych) poprzedzone jest procedurami selekcyjnymi (egzaminami wstępne, konkursy świadectw, rozmowy kwalifikacyjne itp.). Ten sposób rekrutacji – charakterystyczny dla systemu francuskiego – sprawia, że selekcja odbywa się na I roku studiów pierwszego cyklu kształcenia, a rozmiary niepowodzeń mają charakter masowy. W artykule omówiono podejmowane w ostatnim dziesięcioleciu reformy, mające na celu zmniejszenie rozmiarów niepowodzeń, a także działania zmierzające do większej dostępności studiów wyższych oraz poprawy warunków studiowania i życia studentów (plan „Uniwersytet 2000”). Nawiązano również do ostatnich wypowiedzi francuskiego ministra edukacji, który zapowiedział dalsze reformy mające na celu zbliżenie systemu francuskiego do rozwiązań europejskich.

Wprowadzenie

Omawiając system szkolnictwa wyższego we Francji, należy przyjąć, że najtrafniejszym określeniem dla różnorodnych form instytucjonalnych występujących na tym poziomie kształcenia jest „placówka szkolnictwa wyższego” (*établissement d’enseignement supérieur* – EES). Pojęcie to stosowano w badaniach porównawczych szkolnictwa wyższego prowadzonych przez OECD w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych¹, aby pokazać jego różnorodność pod względem wielkości, pozycji na rynku, źródeł finansowania, instytucji kształcenia akademickiego i zawodowego oraz wyda-

¹ Badania dotyczyły współpracy ze szkolnictwem wyższym na poziomie regionu.

wanych dyplomów. Wydaje się, że pojęcie to najlepiej oddaje specyfikę współistniejących ze sobą placówek, których cele, sposób zarządzania, warunki przyjęć na studia oraz organizacja samych studiów są ogromnie zróżnicowane. Ponadto system francuski charakteryzuje się pewną oryginalnością, co w istotny sposób wyróżnia go spośród innych systemów szkolnictwa wyższego. Na system ten składają się m.in. (por. *Les établissements...* 1999):

- a) uniwersytety;
- b) elitarne *grandes écoles* (tzw. wielkie szkoły);
- c) uniwersyteckie instytuty kształcenia nauczycieli (*instituts universitaires de formation des maîtres* – IUFM) – wprowadzone eksperymentalnie w 1990 r. i funkcjonujące w systemie od 1991 r.;
- d) uniwersyteckie instytuty technologiczne (*instituts universitaires de technologie* – IUT) – powołane w latach sześćdziesiątych przy uniwersytetach, dające pierwsze dyplomy szkolnictwa wyższego już po dwuletnim cyklu kształcenia;
- e) niektóre licea publiczne i prywatne uczestniczące w kształceniu na poziomie wyższym poprzez prowadzenie klas przygotowujących do bardzo selekcyjnych egzaminów do *grandes écoles* (*classes préparatoires aux grandes écoles* – CPGE) oraz przygotowujących do otrzymania dyplomu tzw. *wyższego technika* (*sections de techniciens supérieurs* – STS).

Pewna liczba placówek szkolnictwa wyższego kształci specjalistów w zakresie sztuki, architektury, rolnictwa i pracy socjalnej.

Ze względu na ograniczone ramy artykułu, a jednocześnie bardzo złożony system francuskiego szkolnictwa wyższego, dokonałam celowego wyboru tylko niektórych placówek tego sektora kształcenia i przedstawiłam te problemy związane z jego funkcjonowaniem i przeprowadzanymi reformami, które mogą być przydatne w procesie zmian polskiego systemu szkolnictwa wyższego.

Struktura systemu szkolnictwa wyższego we Francji

System szkolnictwa wyższego we Francji tworzą przede wszystkim placówki publiczne, do których uczęszcza blisko 90% studentów. Zgodnie z ustawą ze stycznia 1984 r.², która zapoczątkowała zasadnicze zmiany w szkolnictwie wyższym, wprowadzono pojęcie „służby publicznej szkolnictwa wyższego” (*service public de l'enseignement supérieur*), czyli systemu państwowego szkolnictwa wyższego. Obejmuje on cały obszar kształcenia ponadśredniego w instytucjach państwowych, bez względu na ich przynależność resortową. Misją tych instytucji jest (por. *Rapport...* 1995, s. 24): kształcenie na poziomie wyższym i kształcenie ustawiczne, rozwój badań naukowych i waloryzacja ich wyników, rozwój kultury, informacji naukowej i technicznej oraz współpraca międzynarodowa. Ustawa wprowadziła także nową kategorię podstawowej jednostki państwowego systemu szkolnictwa wyższego, tj. instytucji publicznej o charakterze naukowym, kulturalnym i zawodowym (*l'établissement public à caractère scientifique, culturel et professionnel* – EPCSCP). Do instytucji tych należą: uniwersytety, z którymi stowarzyszone są państwowe

² Loi No. 84-52 du 26 janvier 1984 sur l'enseignement supérieur, w: D:\Eurydice\eurypbase\files\FRVO\legFRVO

instytuty politechniczne, szkoły wyższe i instytuty pozauniwersyteckie oraz prestiżowe *écoles normales supérieures*, inne placówki szkolnictwa wyższego i francuskie instytucje szkolnictwa wyższego za granicą (por. *Rapport...* 1995; Szarras 1987). Status EPCSCP przyznaje minister edukacji na podstawie rozporządzenia (*décret*) tym uczelniom, które spełniają warunki ustawy oraz reprezentują wysoki poziom dydaktyki i badań. Ewaluacją instytucji zajmuje się Narodowy Komitet Ewaluacji (Comité National d'Evaluation – CNE), powołany ustawą z 1984 r.

Karta porozumienia z 1988 r., związana z rozwojem badań naukowych i technologii i dotycząca szkolnictwa wyższego, definiuje działania podzielone między państwo, placówkę edukacyjną, władze lokalne i partnerów ekonomicznych. Uniwersytety są zachęcane do tworzenia własnego systemu poradnictwa dla studentów oraz komórek zajmujących się absolwentami wchodzącymi na rynek pracy.

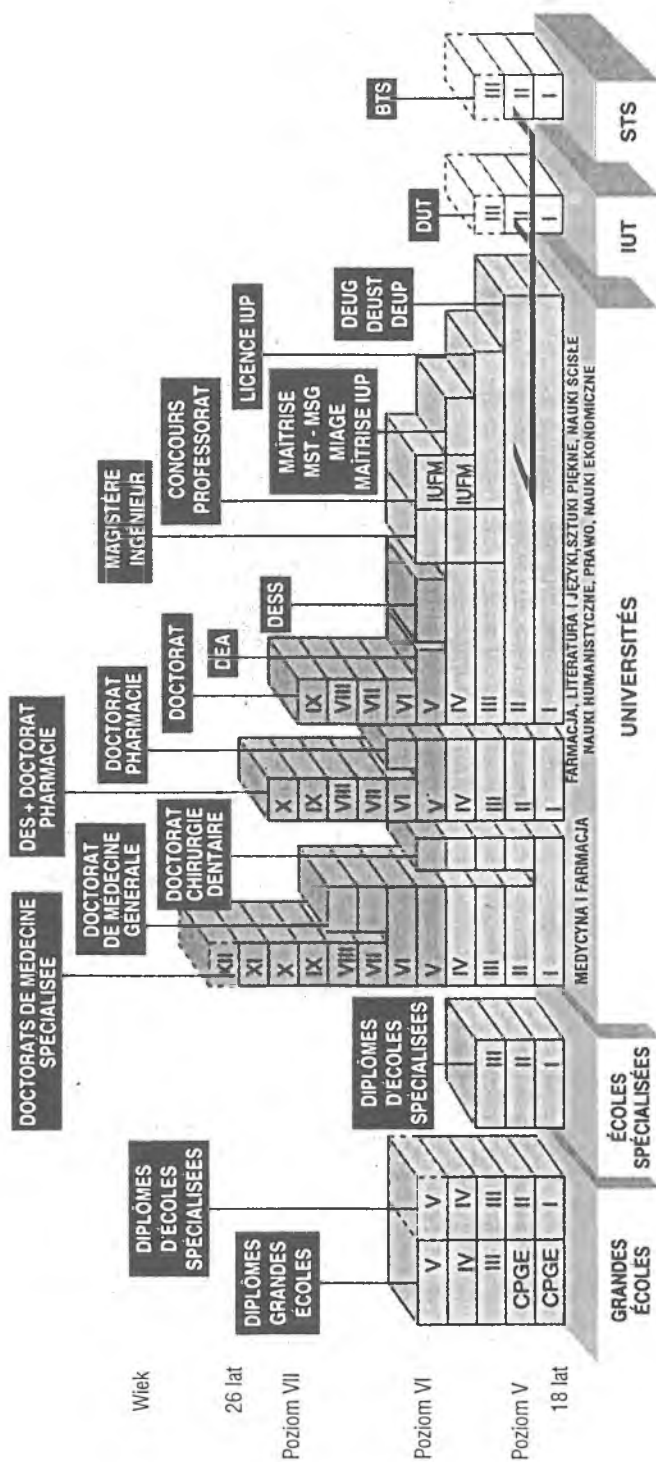
Zgodnie z ostatnimi danymi francuskiego Ministerstwa Edukacji, w roku akademickim 1999/2000 zapisanych było na studia 2125,6 tys. studentów, w tym studenci uniwersytetów stanowili 66,8%. Warto zwrócić uwagę, że po znaczącym wzroście liczby studentów w latach 1990-1993 (średnio o 7% rocznie), w ciągu następnych dwóch lat zaobserwowano tylko niewielki przyrost (średnio o 2% rocznie), aż do sukcesywnego spadku w latach 1996-1999. Wzrost ogólnej liczby studentów na początku lat dziewięćdziesiątych związany był m.in. ze znacznym zwiększeniem liczby studentów uniwersytetów, którzy stanowią ok. 70% populacji studiujących. Wzrost ten był m.in. wynikiem realizacji planu „Université 2000” (rozdział *Uniwersytety*). Z kolei spadek liczby studentów w następnych latach spowodowany był przede wszystkim czynnikami demograficznymi (por. *Les effectifs...* 2001; *Tableaux...* 2000/2001, s. 56). Schemat systemu szkolnictwa wyższego we Francji przedstawia rysunek 1, a rozkład osób studiujących w poszczególnych placówkach szkolnictwa wyższego tabela 1. W tabeli, oprócz omawianych już wcześniej placówek szkolnictwa wyższego, wyróżniono jedno z najbardziej prestiżowych *grandes écoles – écoles normales supérieures* (ENS).

Można pytać, czy tak zróżnicowany system jest elastyczny oraz czy stwarza możliwości studiów dla różnych grup odbiorców. Mierząc elastyczność systemu liczbą ścieżek kształcenia, które prowadzą do otrzymania dyplomów potwierdzających ukończenie danego typu studiów³, trzeba udzielić odpowiedzi pozytywnej. Inną charakterystyczną cechą systemu francuskiego może być liczba „punktów wyjścia” z systemu z dyplomem potwierdzającym pożądaną poziom wykształcenia. We Francji liczba „punktów wyjścia” wynosi aż osiemnaście, najwięcej spośród krajów Unii Europejskiej, dla których średnia ta wynosi sześć (por. Nosowski 1999, s. 33).

Obowiązek szkolny trwa we Francji od 6. do 16. roku życia i obejmuje szkołę podstawową oraz *collège* (odpowiednik polskiego gimnazjum). Ponieważ większość uczniów kończy *collège* w wieku 15 lat, aby spełnić obowiązek szkolny, muszą jeszcze kontynuować naukę w liceum ogólnokształcącym, technicznym lub zawodowym. Warunkiem przyjęcia na studia jest posiadanie matury (*bac*) bądź, w zależności od typu placówki szkolnictwa wyższego, także egzamin wstępny. Większość młodzieży zdaje egzamin maturalny w wieku 18 lat, tj. rok wcześniej niż w Polsce, co jest konsekwencją wcześniejszego o rok rozpoczynania obowiązku szkolnego. Matura jest egzaminem państwowym, zewnętrznym względem szkoły, który kończy dwunasto-

³ Na przykład studiów krótkich I poziomu i długich II i III poziomu Zgodnie z International Standard Classification of Education – ISCED (dokument przyjęty przez UNESCO w 1997 r.) możliwy do uzyskania poziom wykształcenia mieści się w granicach 5-7 stopnia ISCED (por. też rys. 1).

Rysunek 1
System szkolnictwa wyższego we Francji

Poziom V, VI, VII – poziomy kształcenia zgodnie z klasyfikacją ISCED.

Placówki szkolnictwa wyższego:

Grandes écoles – tzw. wielkie szkoły, charakterystyczne dla systemu francuskiego.

Écoles spécialisées – wyższe szkoły kształcące w różnych specjalnościach (m.in. inżynierów, architektów, handlowców).

Uniwrsytety:

IUT (*instituts universitaires de technologie*) – uniwersyteckie instytuty technologiczne.

STS (*sections de techniciens supérieurs*) – sekcje w liceach prowadzące do otrzymania dyplomu tzw. starszego technika.

Opis dyplomów znajduje się w aneksie do artykułu.

Źródło: Regard... 1998.

letni okres nauki: w szkole podstawowej (5 lat), *collège'u* (4 lata) i liceum (3 lata). We Francji są trzy rodzaje matur: ogólnokształcąca, techniczna i zawodowa⁴, które kończą cykl nauczania odpowiednio w liceum ogólnokształcącym, technicznym i zawodowym. Typ uzyskanej matury warunkuje w zasadzie dalszą drogę kształcenia na poziomie wyższym. Przyszli studenci rekrutują się przede wszystkim z absolwentów legitymujących się maturą ogólnokształcąca (tabela 4). W 2000 r. maturę uzyskało 517 600 osób, w tym 52,3% stanowili abiturienti z maturą ogólnokształcąca, 29,5% – z techniczną i 18,2% – z zawodową (por. *La rentrée...* 2001).

Warto zaznaczyć, że bardzo zróżnicowane jest szkolnictwo ponadśrednie, pomaturalne. Obejmuje ono wiele cykli kształcenia różniących się pod względem celów, zakresu i czasu trwania nauki, a w konsekwencji możliwości jej kontynuowania na poziomie wyższym.

Tabela 1
 Studenci w placówkach szkolnictwa wyższego w latach 1980-2000
 – Francja i departamenty zamorskie^a

Typ placówki szkolnictwa wyższego	1980/1981	1990/1991	1997/1998	1998/1999	1999/2000
Uniwersytety	858 085	1 182 784	1 444 038	1 424 395	1 419 635
w tym IUT	53 667	74 328	112 857	114 587	117 407
Uniwersyteckie instytuty kształcenia nauczycieli (IUFM)	–	–	83 134	81 602	81 981
Klasy przygotowujące do otrzymania dyplomu wyższego technika (STS)	67 908	201 834	238 907	240 067	242 385
Klasy przygotowujące do egzaminów do <i>grandes écoles</i> (CPGE)	40 123	67 513	79 439	77 856	77 302
<i>Grandes écoles</i> , wyższe szkoły specjalistyczne i inne placówki szkolnictwa wyższego, w tym	214 992	261 549	286 915	295 288	304 285
<i>écoles normales supérieurs</i>	2 840	2 675	3 215	3 246	3 209
Ogółem	1 181 108	1 713 680	2 132 433	2 119 208	2 125 588
w tym szkolnictwo publiczne (w %)	91	87	89	88	88

^a Studenci w tej statystyce mogą występować podwójnie, tj. mogą być np. zapisani na studia uniwersyteckie i jednocześnie do klas CPGE. Różnica między liczbą zapisanych a rzeczywiście uczęszczających do danego typu placówki szkolnictwa wyższego, jak podają źródła francuskie, nie jest jednak większa niż 5%.

Do departamentów zamorskich Francji zalicza się: Gujanę Francuską, Gwadelupę, Martynikę i Réunion. Są tam placówki szkolnictwa wyższego.

Źródło: *Les effectifs...* 2001, tab. I, s. 2 i obliczenia własne.

Z danych przedstawionych w tabeli wynika, że w latach 1980-2000 nastąpił przede wszystkim znaczący wzrost liczby studentów uniwersytetów (o 40%) oraz studentów odbywających studia w krótkich cyklach kształcenia zawodowego (IUT – o 54% i sekcji STS o 72%).

⁴ Matura zawodowa nie daje wstępu na wszystkie kierunki kształcenia na poziomie wyższym. Potrzebny jest na ogół rok wyrównawczy, ale zależy to zarówno od kierunku kształcenia w liceum, jak i wybranego kierunku studiów.

Uniwersytety

Uniwersytety (we Francji metropolitalnej jest ich obecnie 86) są publicznymi placówkami szkolnictwa wyższego. Status placówek publicznych o charakterze naukowym, kulturalnym i zawodowym nadała uniwersytetom ustawa z 26 stycznia 1984 r., zwana ustawą Savary. Uzyskały one wówczas autonomię w dziedzinie zarządzania, działalności pedagogicznej i naukowej (por. *Struktury...* 1998).

Z uniwersytetami, co jest charakterystyczne dla systemu francuskiego, mogą być związane:

- instytuty i szkoły wyższe (np. IUT i szkoły dla inżynierów);
- jednostki pełniące funkcje kształceniowe i badawcze (*unité de formation et de recherche* – UFR),
- laboratoria i centra badawcze.

Studia uniwersyteckie są organizowane w trzech cyklach kształcenia, których długość może się zmieniać. Jednak najczęściej pierwszy i drugi cykl trwają po dwa lata. Aby opisać dany poziom kształcenia, zwykle przedstawia się go za pomocą liczby lat obejmujących studia po maturze, np. bac+2, bac+3 itd.

Pierwszy, dwuletni cykl kształcenia w uniwersytecie kończy się uzyskaniem dyplomu studiów uniwersyteckich ogólnych – DEUG⁵. Cykl drugi jest cyklem kształcenia pogłębio- nego i obejmuje kształcenie ogólne, przyrodnicze oraz techniczne przygotowujące do wykonywania zadań zawodowych. Kształcenie w tym cyklu trwa od roku do dwóch lat po uzyskaniu DEUG. Cykl drugi obejmuje kształcenie:

- podstawowe, zawodowe i specjalistyczne prowadzące do dyplomu licencjata (*licence* = DEUG + 1 rok nauki) lub do dyplomu magistra (*maîtrise*).
- mające na celu przygotowanie zawodowe prowadzące do uzyskania dyplomu *maîtrise* w naukach przyrodniczych i technicznych, w zakresie zarządzania bądź zastosowań informatyki do zarządzania (DEUG + 2 lata nauki).

Tabela 2

Studenci w poszczególnych cyklach szkolnictwa uniwersyteckiego w latach 1990/1991 i 1999/2000 – Francja i departamenty zamorskie

Wyszczególnienie	Cykl i rok					
	pierwszy		drugi		trzeci	
	1990/1991	1999/2000	1990/1991	1999/2000	1990/1991	1999/2000
Ogółem	623 662	723 727	381 577	484 243	177 545	211 665
Odsetek studentów uniwersytetu	53	51	32	34	15	15

Źródło: jak do tabeli 1, tab. IV, s. 4.

Trzeci cykl, przygotowujący do prowadzenia badań (trwający rok), kończy się dyplomem studiów pogłębionych (DEA) bądź dyplomem specjalizacji zawodowej (DESS); może się także zakończyć uzyskaniem dyplomu DRT, który umożliwi prowadzenie pracy badawczej w dziedzinie techniki. W tym cyklu występują dwa typy kształcenia:

⁵ Nazwy dyplomów wyjaśniono w aneksie.

a) kształcenie zawodowe trwające rok, w skład którego wchodzi obowiązkowy staż w przedsiębiorstwie, zakończone dyplomem DESS;

b) kształcenie w powiązaniu z badaniami i przez badania, zakończone po pierwszym roku dyplomem DEA oraz otwierające drogę do doktoratu w ciągu trzech lub czterech lat.

Nie wszystkie uniwersytety prowadzą trzy cykle kształcenia. Uprawnienia do prowadzenia drugiego i trzeciego cyklu (tzw. *habilitation*) przyznaje im ministerstwo na czas określony.

Warunki rekrutacji na uniwersytet

Warunki dostępu do szkolnictwa wyższego w sektorze uniwersyteckim i nieuniwersyteckim znacznie różnią się od siebie. Do rozpoczęcia nauki w uniwersytetach wystarczy posiadanie świadectwa dojrzałości, nie obowiązują tu egzaminy wstępne, a posiadacze matury mogą się zapisywać na dowolny uniwersytet. Funkcjonujące prawo przyznaje rektorom pewne uprawnienia (jednak nie dość jasno sprecyzowane), które mogą stosować w przypadku, gdy liczba kandydatów przewyższa liczbę miejsc w uczelni lub określonej dyscyplinie (por. Rabczuk 1994). Warunki te nie obowiązują w IUT i szkołach dla inżynierów związanych z uniwersytetami. Przyjęcie do tych placówek poprzedzone jest procedurami selekcyjnymi. Rekrutacja do IUT odbywa się na zasadzie konkursu świadectw (tzn. rodzaj matury, oceny w liceum, list motywacyjny) lub w wyniku rozmowy kwalifikacyjnej (*Le system...* 1997; Kobylanski 1992).

Zagadnieniu matur warto poświęcić więcej uwagi z racji tego, że w Polsce w najbliższym czasie matura będzie także wystarczającym warunkiem rozpoczęcia studiów wyższych, przynajmniej w niektórych uczelniach, w których obowiązywały dotychczas egzaminy wstępne.

Tabela 3

Studenci I roku studiów uniwersyteckich we Francji według kierunków kształcenia w latach 1990-2001

Kierunki kształcenia	1990/1991	1995/1996	1999/2000	Sredni odsetek kobiet w latach 1990-2000
Prawo	35 480	40 955	33 179	64,8
Nauki ekonomiczne	34 610	32 763	31 238	53,7
Literatura, nauki humanistyczne	85 163	111 717	99 096	74,0
Nauki ścisłe	54 398	63 410	48 482	40,0
STAPS ^a	1 960	6 046	11 523	31,6
Ochrona zdrowia	16 768	23 556	19 685	65,8
Ogółem	228 379	278 447	243 203	60,7

^a STAPS – sciences et techniques des activités physiques et sportives (wiedza i techniki z zakresu aktywności fizycznej i sportu).

Źródło: *La rentrée...* 2000, tab. II, s. 2.

Brak egzaminów wstępnych na studia uniwersyteckie i selekcyjne egzaminy do nieuniwersyteckiego sektora wyższych szkół zawodowych (np. kształcących inżynierów) to również specyfika francuska. Konsekwencją takiego dostępu do uniwersytetów jest selekcja stu-

Tabela 4

Wskaźnik powodzenia^a na studiach uniwersyteckich prowadzących do uzyskania dyplomu DEUG w zależności od rodzaju matury i wieku maturzysty (sesja w 1999 r.)

Typ matury	Wiek otrzymania świadectwa dojrzałości	Liczba studentów	Wskaźnik skumulowany ^b (w %)	DEUG (w %)		
				2 lata	3 lata	4 lata
Ogólnokształcąca – profil literatury i języków	mniej niż 19 lat	106 639	88,4	57,6	21,3	7,4
	19 lat	43 545	70,5	36,5	22,4	8,9
	więcej niż 19 lat	25 031	57,5	27,7	18,5	8,7
	razem	175 215	80,5	49,0	21,3	8,0
Ogólnokształcąca – profil ekonomiczny	mniej niż 19 lat	90 714	87,3	55,5	22,4	7,7
	19 lat	43 408	75,6	39,9	24,3	9,1
	więcej niż 19 lat	22 045	61,3	29,9	21,3	7,7
	razem	156 167	80,8	48,0	22,8	8,1
Ogólnokształcąca – profil nauk ścisłych	mniej niż 19 lat	125 722	98,6	56,6	29,5	10,5
	19 lat	44 955	82,4	38,2	29,3	11,9
	więcej niż 19 lat	22 982	60,7	26,7	21,6	9,1
	razem	193 659	91,0	49,4	28,6	10,7
Techniczna	mniej niż 19 lat	11 707	58,0	25,8	21,0	8,6
	19 lat	22 678	40,2	18,2	13,1	6,8
	więcej niż 19 lat	29 453	31,4	11,8	12,2	5,3
	razem	63 838	39,9	17,1	14,2	6,4
Wszystkie wyżej wymienione typy matur	Wszystkie roczniki	588 879	79,7	45,5	23,3	8,7

^a Wskaźnik powodzenia jest stosunkiem liczby osób posiadających dyplom DEUG do liczby osób rzeczywiście przyjętych na pierwszy rok studiów.

^b Wskaźnik skumulowany jest sumą wskaźników powodzenia po drugim, trzecim, czwartym i piątym roku od przyjęcia na studia do uzyskania DEUG. W tabeli nie uwzględniono piątego roku.

Źródło: *La réussite...* 2001, tab. II, s. 2.

dentów w czasie pierwszych lat studiów. Jest to jeden z ciągle nie rozwiązanych problemów kształcenia uniwersyteckiego, tym bardziej że rozmiary niepowodzeń mają charakter masowy. Pierwszy cykl kształcenia uniwersyteckiego staje się często „poczekalnią” dla tych, którym nie udało się dostać do IUT bądź do szkół dla inżynierów. Dotychczasowe reformy szkolnictwa wyższego, zwłaszcza te przeprowadzone na początku lat dziewięćdziesiątych, objęły swym zasięgiem całe szkolnictwo wyższe, a w sposób szczególny pierwszy cykl kształcenia uniwersyteckiego. Przedstawiona w 1991 r. przez ówczesnego ministra edukacji

Lionela Jospina reforma szkolnictwa wyższego, nazwana „odnową uniwersytetu”, miała być realizowana w ramach planu „Uniwersytet 2000”. Plan ten, opracowany przez zespół powołany przez ministra edukacji, zakładał m.in. zwiększenie dostępności studiów wyższych oraz podwojenie liczby studentów poprzez rozbudowywanie już istniejących i powstawanie nowych placówek. Na realizację tego zadania przeznaczono specjalne fundusze w wysokości 40 mld franków; środki te pochodziły z budżetu państwa (50% kosztów), budżetów regionów (25% kosztów) i budżetów samorządów lokalnych (25% kosztów) (por. *Les établissements...* 1999; Ziejka 2000). W zakresie zmian programowych zrezygnowano z trzydziestu bardzo rozproszonych specjalności, które prowadziły do trzydziestu dyplomów DEUG, na korzyść początkowo siedmiu, a od 1997 r. ośmiu dyplomów DEUG z zakresu: ekonomii i zarządzania, administracji ekonomicznej i społecznej, prawa i nauk politycznych, literatury i języków, nauk humanistycznych i społecznych, teologii, sztuki i kultury oraz nauk ścisłych i technologii (por. Rabczuk 1992; *Arreté du...* 1997). Studia prowadzące do DEUG rozpoczynają się od tzw. cyklu wstępnego, trwającego jeden semestr (chodzi o pomoc studentom w wyborze dalszego kierunku kształcenia). Uchwała dotycząca nowej organizacji DEUG przewiduje także powołanie komisji do spraw poradnictwa, złożonej ze studentów i nauczycieli akademickich, której zadaniem ma być śledzenie postępów studentów w pierwszym semestrze nauki i udzielanie wskazówek tym, którzy mają trudności z wyborem dalszego kierunku studiów.

Jak przedstawiono w tabeli 4, uzyskanie dyplomu w czasie przewidzianym programem studiów uzależnione jest od typu posiadanej matury i wieku maturzysty. Dyplom DEUG w ciągu dwóch lat otrzymują najczęściej maturzyści liceów ogólnokształcących o profilu nauk ścisłych, którzy uzyskali maturę w czasie przewidzianym programem nauczania (tj. w wieku 18 lat). Skumulowany wskaźnik powodzenia wynosi dla nich 91%, podczas gdy dla posiadaczy matury technicznej tylko 39,9%.

Interpretując zjawiska niepowodzenia w pierwszym cyklu kształcenia uniwersyteckiego można też powiedzieć, że na studia uniwersyteckie trafiają maturzyści nie zawsze najzdolniejsi i najlepiej przygotowani do tego typu studiów, podczas gdy najzdolniejsi wybierają selekcyjny sektor nieuniwersytecki, ograniczając tym samym dostęp do studiów zawodowych właśnie absolwentom liceów technicznych.

Aby lepiej poznać rozmiary zjawiska niepowodzeń i przewidywać stan liczbowy studentów w kolejnych latach nauki, francuskie Ministerstwo Edukacji Narodowej od 1993 r. prowadzi badania wśród studentów I roku studiów uniwersyteckich, którzy po raz pierwszy zapisali się na uniwersytet na cykl studiów prowadzących do otrzymania DEUG. Z badań przeprowadzonych w listopadzie 2000 r. w grupie 984 studentów (którzy otrzymali świadectwo dojrzałości także w tym roku) wynika, że 80% studentów legitymuje się maturą ogólnokształcącą, a 50% z nich myśli już nie tylko o studiach w cyklu krótkim, ale o studiach pięcioletnich. Wśród posiadaczy matury technicznej o studiach pięcioletnich myśli tylko 32%, a o studiach dwu- i trzyletnich – 43%.

Plany związane z czasem trwania studiów wyższych zależą od pozycji zawodowej rodziców studenta: 58% studentów, których ojcowie zajmują pozycję kadry zarządzającej i 65% tych, których matki mają taką pozycję zawodową myślą o studiach pięcioletnich, natomiast wśród dzieci robotników wskaźnik ten wynosi 42% (por. *La rentrée...* 2000, s. 3).

Innym zagadnieniem związanym z funkcjonowaniem uniwersytetów jest wciąż powracający problem ich profesjonalizacji. W kraju tak scentralizowanym jak Francja rozwój i reformowanie uniwersytetu jest ciągle uważane za problem polityki państwowej.

Charakteryzując w uproszczeniu francuski system szkolnictwa wyższego można powiedzieć, że jest on naznaczony swoistą dychotomią: w uniwersytetach przekazuje wiedzę, a w systemie pozauniwersyteckim kształci umiejętności i przygotowuje do zawodu. W zasadzie wszystkie przeprowadzone reformy szkolnictwa wyższego nawiązywały do tego zagadnienia. Ostatnim posunięciem było wprowadzenie w 1999 r. licencjatu zawodowego, początkowo jako rozwiązania eksperymentalnego, a następnie jako obowiązującego. Uchwała z 17 listopada 1999 r. wprowadza dyplom licencjata zawodowego jako dyplom państwowy. Do uzyskania tego dyplomu prowadzi proces kształcenia realizowany w ścisłej kooperacji ze światem pracy. Jednym z podstawowych elementów tego procesu są zajęcia laboratoryjne i praktyczne stwarzające możliwość zastosowania wiedzy związanej z nauczaniem zawodem, a także praktyka zawodowa trwająca od 12 do 16 tygodni, która może być podstawą napisania pracy dyplomowej. O dyplom licencjata zawodowego mogą się ubiegać osoby, które posiadają dyplomy: DEUG, DUT, BTS, BTSA, DEUST oraz inne dyplomy określone w ustawie. Wprowadzanie nowego dyplomu licencjata będzie przedmiotem corocznej debaty CNESER. Po osiemnastu miesiącach eksperymentu odbędzie się jego ewaluacja z udziałem zainteresowanych partnerów (por. *Arrêté du...* 1999).

Grandes écoles

Wśród pozauniwersyteckich szkół wyższych są tzw. *grandes écoles* – specyficzne dla systemu francuskiego elitarne szkoły, kształcące m.in. wyższą kadrę polityczną i zarządzającą. Przyjęcie do *grandes écoles* poprzedzone jest bardzo selektywnym egzaminem konkursowym, a przygotowanie do tego egzaminu zapewnia dwuletnie pobieranie nauki w tzw. klasach przygotowawczych (CPGE). Klasy te przeznaczone są dla uczniów zdolnych i motywowanych do pracy (piszą o tym wszystkie przewodniki dla przyszłych studentów), ponieważ program nauczania w CPGE jest bardzo intensywny. Ze względu na przygotowanie do *grandes écoles* o różnych profilach kształcenia, wyróżnia się klasy CPGE o profilu humanistycznym, ekonomicznym i nauk ścisłych. Ukończenie klasy przygotowawczej jest podstawą do ubiegania się o przyjęcie do szkoły wyższej. W zależności od wyników konkursu kandydaci otrzymują miejsca w mniej lub bardziej renomowanej uczelni. Od 1994 r. CPGE zostały objęte reformą, której podstawowymi celami było:

- a) zróżnicowanie dróg prowadzących do poszczególnych profili w powiązaniu z reformą klas końcowych szkoły średniej i matury;
- b) dostosowanie do potrzeb ekonomicznych kraju;
- c) wzrost przejrzystości rekrutacji i otwarcie na studentów.

Przyjęcie do *grandes écoles* jest także możliwe na podstawie zaliczenia innych studiów, np. w IUT, sekcji STS czy też dwuletnich uniwersyteckich studiów kończących się dyplomem DEUG. Część *grandes écoles* zaliczana jest do kategorii placówek EPCSCP (czyli instytucji publicznych o charakterze naukowym, kulturalnym i zawodowym).

System *grandes écoles* od dawna odłączał się powoli od systemu uniwersyteckiego. „Wielkie szkoły” wskazywały na własne rozwiązania w zakresie kształcenia zawodowego, prowadzenia działalności badawczej, wpływu na innowacje technologiczne i rozwój kraju, kontaktów z przedsiębiorstwami, wpływu na region i rozwój społeczno-gospodarczy na

poziomie lokalnym. Trzeba przyznać, że to właśnie *grandes écoles* stały się promotorami we współpracy z przedsiębiorstwami i zaczęły odpowiadać na ich potrzeby, zapewniając edukację na bardzo wysokim poziomie (por. *Les établissements...* 1999). Wśród najbardziej znanych i prestiżowych *grandes écoles* warto wyróżnić *écoles normales supérieures* (ENS), które w zasadzie przygotowują do doktoratu i państwowych dyplomów uniwersyteckich trzeciego cyklu.

Absolwenci szkół wyższych na rynku pracy

Ukończenie nawet najlepszej szkoły wyższej nie gwarantuje zatrudnienia, wywiera jednak wpływ na uzyskanie pracy i rozwój kariery zawodowej. Z badań losów absolwentów francuskich (por. *Annuaire...* 2000) wynika, że im wyższy poziom wykształcenia, tym mniejszy wskaźnik bezrobocia, a wyższy zatrudnienia. Osoby legitymujące się dyplomem ukończenia trzeciego cyklu kształcenia są w niewielkim stopniu dotknięte bezrobociem. Dane dotyczące losów absolwentów posiadających różne typy dyplomów szkół wyższych pokazuje tabela 5.

Tabela 5
Absolwenci szkół wyższych na francuskim rynku pracy w 1999 r. (w %)

Absolwenci	Rodzaj posiadanego dyplomu				
	bac + 5 lat studiów	licencjata i wyższe	DUT i BTS	medyczne i pracownik socjal- nych	DEUG
Z lat 1995-1998 obecni na rynku pracy od 1 do 4 lat po ukończeniu szkoły wyższej					
Zatrudnieni	83	75	78	88	63
Bezrobotni	7	14	13	5	20
Bierni	5	7	5	5	13
Inni	5	4	4	2	4
Z lat 1989-1994 obecni na rynku pracy od 5 do 10 lat po ukończeniu szkoły wyższej					
Zatrudnieni	91	87	87	91	82
Bezrobotni	3	5	7	3	9
Bierni	6	8	6	6	9
Inni	0	0	0	0	0

Zródło: *Annuaire...* 2000, tab. F.01-19, s. 382.

We Francji, podobnie jak w Polsce, bezrobocie dotyka w sposób szczególny ludzi młodych. W 1998 r. wskaźnik bezrobocia osób poniżej 24. roku życia wynosił 24,1% i był ponaddwukrotnie wyższy niż wskaźnik bezrobocia ogółem (11,9%).

Kształcenie ustawiczne a szkolnictwo wyższe

Cechą charakterystyczną systemu francuskiego jest obecność wielu rozwiązań systemowych związanych z kształceniem ustawicznym. Na uwagę zasługuje przede wszystkim ustawa o ustawicznym szkoleniu zawodowym, uchwalona w 1971 r. Ustawa ta nałożyła obowiązek odprowadzania przez pracodawców składek na fundusz szkolenia zawodowego oraz ustanowiła prawo dające wszystkim zatrudnionym możliwość otrzymania płatnego urlopu szkoleniowego. Fundusze uzyskane od pracodawców mogą być przeznaczone na kształcenie przemienne oraz na szkolenie pracowników, o którym może decydować zarówno pracodawca, jak i sam pracownik (por. *Le système éducatif...* 1997; Darsch, Gandolfi, Kurowski 1998).

Właśnie ustawa z 1971 r. dała podstawy (specjalny fundusz, płatne urlopy szkoleniowe) tworzenia przez uczelnie placówek kształcenia ustawicznego. Oferta kształcenia ustawicznego przedstawiana przez sektor szkół wyższych jest szczególnie ważna i ceniona przez pracowników, ponieważ kształcenie zapewniane przez przedsiębiorstwa jest zwykle wąskospecjalistyczne i dostosowane wyłącznie do potrzeb konkretnych firm. Kształcenie ustawiczne prowadzą zarówno uniwersytety, jak i *grandes écoles* oraz specjalistyczne szkoły wyższe. Warto podkreślić, że kształcenie ustawiczne prowadzące do uzyskania dyplomu (np. studiów podyplomowych *masteres*) nadal pozostaje w gestii wyższej uczelni technicznej.

Zdaniem Georges'a Haddada, profesora matematyki w Uniwersytecie Paris I, byłego prezydenta tego uniwersytetu i wiceprezydenta Konferencji Prezydentów Uniwersytetów (Conférence des Présidents d'Université – CPU) udział placówek szkolnictwa wyższego, w tym także *grandes écoles*, w kształceniu ustawicznym nie jest sprawą prostą. Chociaż uczestniczą one w tym rodzaju kształcenia od dawna, to jego poziom znacznie odbiega od poziomu nauczania oferowanego w czasie studiów. Zdaniem Haddada, „aby profesjonalizować kształcenie, potrzeba na ten cel środków, ale przede wszystkim woli, której jeszcze dziś brakuje” (por. Cédelle 2001, s. 31).

Instytucje centralne i organy opiniujące

Cechą charakterystyczną francuskiego systemu edukacji, podobnie jak ustroju politycznego państwa, jest centralizacja. Mimo wielu działań podjętych na rzecz decentralizacji (akty prawne z lat 1982, 1983 i 1993) ma on nadal cechy systemu scentralizowanego. W gestii państwa pozostaje rekrutacja, kształcenie i zarządzanie kadrą pedagogiczną, a także formułowanie zasad działania placówek edukacyjnych oraz przydzielanie im niezbędnej liczby etatów dydaktycznych i administracyjnych (por. *Struktury...* 1998). Od 1989 r. dotychczasowe, coroczne przydzielanie środków ministerstwo zastąpiło czteroletnimi kontraktami zawieranymi między państwem a szkołą wyższą. Każda uczelnia opracowuje własny plan rozwoju, który uwzględnia zarówno cele ogólnopaństwowe, jak i potrzeby lokalne w dziedzinie kształcenia. Przedstawiony plan staje się przedmiotem negocjacji, które prowadzą do podpisania umowy. W kontrakcie szkoła wyższa zobowiązuje się do realizacji swego planu rozwoju, a państwo – do finansowania działalności statutowej i finansowania zatrudnienia nauczycieli akademickich (por. *Struktury...* 1998).

Instytucją szczebla centralnego odpowiedzialną za szkolnictwo wyższe jest Ministerstwo Edukacji Narodowej. Większość szkół wyższych podlega temu ministerstwu, ale uczelnie rolnicze, weterynaryjne czy artystyczne podlegają także Ministerstwu Rolnictwa

i Ministerstwu Kultury. Za badania naukowe odpowiedzialne jest od 2000 r. Ministerstwo ds. Badań. Znajduje się w nim departament pracujący jednocześnie na potrzeby tego ministerstwa oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Działania ministra edukacji wspierają zarówno organy niezależne od Ministerstwa Edukacji, jak i z nim związane. Są wśród nich m.in.:

- a) Conseil National des Programmes – CNP (Krajowa Rada Programowa), której zadaniem jest m.in. przedstawianie opinii na temat koncepcji kształcenia ogólnego;
- b) Comité National d'Evaluation – CNE (Narodowy Komitet ds. Ewaluacji), którego zadaniem jest ewaluacja instytucji edukacyjnych.

Z punktu widzenia administracyjnego system edukacji jest podzielony na trzydzieści okręgów szkolnych (tzw. akademii)⁶. Akademie są ogniwem pośrednim między uczelniami a ministerstwem. Rozpatrują one większość spraw finansowych, kadrowych i programowych oraz zajmują się polityką edukacyjną na szczeblu regionalnym. Największe uprawnienia mają akademie w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego oraz kształcenia ustawicznego. Kierownikiem działu szkolnictwa wyższego akademii jest rektor, który jest jednocześnie regionalnym kanclerzem uniwersytetów oraz partnerem w rozmowach z ministerstwem i władzami lokalnymi.

Instytucje pośredniczące na poziomie szkolnictwa wyższego

Na szczeblu krajowym działa Krajowa Rada ds. Szkolnictwa Wyższego i Badań – CNE-SER (Conseil National de l'Enseignement Supérieur et de la Recherche), składająca się z 61 członków. Przewodniczącym Rady jest minister odpowiedzialny za szkolnictwo wyższe lub przedstawiciel członków Rady. W jej skład wchodzi: nauczyciele – 29 osób, studenci – 11 osób, oraz pracodawcy i eksperci z przemysłu – 21 osób. Zadaniem Rady jest udzielanie ministrowi porad w zakresie szeroko rozumianej problematyki edukacyjnej związanej z reformowaniem systemu, rodzajami kształcenia i rozdziałem funduszy między instytucje szkolnictwa wyższego (por. *Rady konsultacyjne...* 1996; *Struktury...* 1998; *Efektywność...* 1999).

Na czele wszystkich placówek zaliczonych do kategorii EPCSCP (instytucji publicznej o charakterze naukowym, kulturalnym i zawodowym) stoi prezydent wybierany na pięcioletnią kadencję (nie może być wybrany ponownie przed upływem pięciu lat od zakończenia poprzedniej kadencji). Ponadto w placówkach tych funkcjonują:

- a) zarząd (Conseil d'Administration);
- b) Rada Naukowa (Conseil Scientifique);
- c) Rada do spraw Studiów i Życia Uniwersyteckiego (Conseil des Études et de la Vie Universitaire – CEVU).

Wszystkim trzem radom przewodniczy prezydent. W skład zarządu wchodzi przedstawiciele kadry naukowo-dydaktycznej oraz administracyjnej i technicznej, reprezentanci studentów, a także osoby spoza uniwersytetu. Zarząd decyduje o polityce instytucji oraz zatwierdza porozumienia i konwencje podpisywane przez prezydenta. W skład Rady Naukowej i CEVU wchodzi takie same grupy przedstawicieli, jakie są reprezentowane w zarządzie. Rada Naukowa przedkłada zarządowi propozycje kierunków polityki badawczej, konsultuje programy

⁷ Décret No. 96-1141 du 26 décembre 1996.

nauczania i propozycje wprowadzania nowych lub modyfikowania już istniejących kwalifikacji, jakie ma nadawać uczelnia. Zadaniem CEVU jest przedstawianie zarządowi propozycji dotyczących studiów oraz przygotowanie rozwiązań dotyczących poradnictwa dla studentów oraz warunków życia i pracy studentów (por. *Rady konsultacyjne...* 1996).

Propozycje dalszych zmian w szkolnictwie wyższym

Ostatnie dziesięciolecie jest okresem nieustannych zmian we francuskim szkolnictwie wyższym. Podstawowym zadaniem opracowanego pod koniec lat osiemdziesiątych planu „Université 2000” było zwiększenie dostępności kształcenia na poziomie wyższym oraz poprawa warunków materialnych kształcenia i życia studentów. Realizacja planu przyniosła wymierne zmiany. W latach 1991-1999 zbudowano nowoczesnie wyposażone sale wykładowe, laboratoria, biblioteki, domy studenckie (por. Allegre 1998; Ziejka 2000). Koniec lat dziewięćdziesiątych przyniósł kolejne zmiany w postaci ustanowienia licencjatu zawodowego, a nowy wiek zapoczątkował plan Uniwersytetu Trzeciego Tysiąclecia (U3M).

Urzędujący minister edukacji Jack Lang w kwietniu 2001 r., podczas wystąpienia przed członkami rady CNESER, przedstawił najważniejsze tezy związane z dalszym reformowaniem szkolnictwa wyższego⁷. Są one, w pewnej części, konsekwencją *Deklaracji Bolońskiej* (por. *Europejskie...* 2000). Za najważniejszą tezę swego wystąpienia uznał jednak konieczność kontynuowania rozpoczętej na początku lat dziewięćdziesiątych reformy systemu szkolnictwa wyższego, a zwłaszcza pierwszego uniwersyteckiego cyklu kształcenia kończącego się uzyskaniem dyplomu DEUG. Wyrazem tego jest powołanie, co charakteryzuje scentralizowaną Francję, dyrektoriatu do spraw pierwszego roku studiów, który zajmowałby się problemami związanymi z kształceniem na tym poziomie. Minister zwrócił uwagę, że wybór kierunku kształcenia przez studentów powinien się odbywać po pierwszym roku studiów, a nie, jak w większości uniwersytetów (co przewiduje prawo z 1997 r.), po pierwszym semestrze. Podkreślił konieczność tworzenia kierunków dwu- i wielodyscyplinarnych, co ułatwiłoby studentom podejmowanie decyzji o dalszym kierunku kształcenia. Zdaniem ministra zmianie powinny ulec przede wszystkim metody nauczania, a koordynacją prac w tym zakresie ma się zająć specjalna komisja przy Konferencji Prezydentów Uniwersytetów. Wydaje się, że problem reform pierwszego cyklu kształcenia jest dla Francji najważniejszym zadaniem.

Nawiązując do *Deklaracji Bolońskiej* oraz poczynionych w niej ustaleń, minister zapowiedział stworzenie „stypendiów mobilności” dla studentów, co pozwoli na ich większą ruchliwość w Europie i w świecie. Kolejnym problemem było zwrócenie uwagi na system punktów kredytowych, takich jak ECTS (*European Credit Transfer System*), jako środka wspierającego mobilność studentów. System ten jest stosowany we Francji w niewielkim zakresie, wykorzystują go tylko wyższe szkoły dla inżynierów i niektóre uniwersytety. Obecnie 60 punktów kredytowych jest ekwiwalentem jednego roku kształcenia uniwersyteckiego. Punkty te nazwał minister „uniwersyteckim euro”. W dyskusji, w której wzięli udział członkowie CNESER, zwracano uwagę na dwie grupy zagadnień: pierwszą, dotyczącą znaczenia kształcenia wielodyscyplinarnego, oraz drugą, dotyczącą punktów kredytowych.

⁷ www.education.gouv.fr/discours/2001

Podkreślano, że harmonizacja europejskich systemów szkolnictwa wyższego w zakresie uznawalności studiów i dyplomów nie musi oznaczać uniformizacji. Wskazywano na bogactwo doświadczeń europejskich systemów szkolnictwa wyższego i podkreślano, że uniformizacja może doprowadzić do zubożenia tych systemów.

Podsumowanie

Zmiany zachodzące we francuskim systemie szkolnictwa wyższego wskazują na ciągły proces decentralizacji oraz zbliżania bardzo zróżnicowanego i charakteryzującego się pewną oryginalnością systemu do rozwiązań przyjętych w krajach europejskich. Przykład systemu francuskiego wskazuje jednocześnie, jak te same cele szkolnictwa wyższego można osiągać różnymi drogami. Można też pytać, podobnie jak członkowie CNESER, czy to dobrze, że francuski system powinien ulegać dalszym, zasadniczym zmianom, zbliżając się do rozwiązań europejskich. Pozytywnie trzeba ocenić proces reform prowadzących do zmniejszenia niepowodzeń w pierwszym, uniwersyteckim cyklu kształcenia oraz poprawę warunków studiowania i życia studentów. Drugim nurtem zmian jest dostosowywanie kształcenia uniwersyteckiego do wymagań rynku pracy oraz ścisła współpraca z pracodawcami w zakresie kształcenia. Urzeczywistnieniem tych zmian jest wprowadzenie w 1999 r. licencjatu zawodowego – realizowanego w kooperacji ze światem pracy. Z podejmowanych reform wynika, że uniwersytety chcą powoli przejmować niektóre funkcje realizowane dotąd przez wyższe szkoły zawodowe.

Aneks⁸

Dyplomy wydawane przez francuskie placówki szkolnictwa wyższego

Diplôme grande école – dyplom ukończenia *grandes écoles*.

Diplôme d'école spécialisée – dyplom ukończenia szkoły wyższej po trzech latach nauki lub dyplom ukończenia szkoły wyższej po pięciu latach nauki.

Doctorat de médecine spécialisée – dyplom doktora medycyny w określonej specjalności po dziesięciu–jedenastu latach nauki (w zależności od specjalności).

Doctorat de médecine générale – dyplom doktora nauk medycznych po ośmiu latach nauki.

Doctorat chirurgie dentaire – dyplom doktora w chirurgii dentystrycznej po sześciu latach nauki (na rysunku jest jeszcze zaznaczone po pięciu latach nauki).

DES + Doctorat pharmacie – dyplom doktora różnych specjalności farmaceutycznych, poprzedzony ukończeniem specjalistycznej szkoły wyższej w zakresie farmacji oraz otrzymaniem dyplomu DES (*diplôme d'école spécialisée*) – dyplom otrzymuje się po dziewięciu–dziesięciu latach nauki.

Doctorat pharmacie – dyplom doktora farmacji po sześciu latach nauki.

Doctorat – dyplom doktorski.

⁸ Ze względu na ogromną liczbę dyplomów i brak ich odnośników zarówno w polskim, jak i innych systemach szkolnictwa wyższego, trudno jest niekiedy przetłumaczyć nazwy dyplomów, stąd konieczność opisu ścieżek kształcenia prowadzących do ich uzyskania. Ze względu na ciągłe zmiany w tym zakresie, niektóre z wymienionych dyplomów mogą ulegać wygasaniu. Opis dyplomów przedstawiono na podstawie: <http://www.onisep.fr>

DEA (diplôme d'études approfondies) – dyplom studiów wyższych pogłębionych. Może go otrzymać osoba legitymująca się już dyplomem magisterskim (*maîtrise*) lub dyplomem równorzędnym. Dyplom ten jest paszportem do ubiegania się o doktorat.

DESS (diplôme d'études supérieures spécialisées) – dyplom studiów wyższych specjalistycznych. O ten dyplom można się ubiegać po otrzymaniu dyplomu *maîtrise* lub dyplomu równorzędnego. Dyplom ten prowadzi do specjalizacji w zawodzie lub nabycia nowych kompetencji.

Magistere ingénieur – dyplom magistra inżyniera.

Maîtrise – dyplom magisterski. Uzyskiwany jest po otrzymaniu dyplomu licencjata po studiach trwających jeden rok, tj. po studiach trwających łącznie cztery lata, np. dwa lata DEUG, jeden rok licencjat i jeden rok magisterium. Magisterium dotyczy tej samej specjalności co licencjat.

Licence – dyplom licencjata. Jest to dyplom pośredni, prowadzący do dyplomu magistra. Dyplom licencjata otrzymuje się w tej samej lub pokrewnej specjalności, co dyplom DEUG. Uzyskuje się go po studiach trwających łącznie trzy lata, np. dwa lata DEUG i jeden rok studiów licencjackich.

DEUG – diplôme d'études universitaires générales – dyplom studiów uniwersyteckich ogólnych.

DEUST – diplôme d'études universitaires scientifiques et techniques – dyplom studiów uniwersyteckich w zakresie nauk ścisłych i technicznych.

DUT – diplôme universitaire de technologie – dyplom ukończenia uniwersyteckich instytutów technologicznych (IUT).

BTS – brevet de technicien supérieur – świadectwo tzw. wyższego technika. Jest to dyplom dający specjalistyczne kwalifikacje zawodowe.

BTSA – brevet de technicien supérieur agricole – świadectwo tzw. wyższego technika w zakresie rolnictwa.

Literatura

Annuaire... 2000

Annuaire statistique de la France, INSEE, Paris.

Allegre C. 1998

De U2000 a U3M. Discours de Claude Allegre à la Sorbonne, le 4 decembre 1998.

Dostępne także w Internecie: www.education.gouv.fr/sup/univb.htm

Arrêté du 9 avril... 1997

Arrêté du 9 avril 1997 relatif du diplôme d'études universitaires générales, à la licence et à la maîtrise, „Journal Officiel” 1997, 15 avril, „Bulletin Officiel” No. 16, 17 avril 1997.

Dostępne także w Internecie: <http://www.education.gouv.fr/sup/bo191b>

Arrêté du 17 novembre... 1999

Arrêté du 17 novembre 1999 relatif à la licence professionnelle, „Journal Officiel” No. 272, 24 novembre 1999. Dostępne także w Internecie: <http://www.admi.net/jo/19991124/MEN>

Baumard M 2001

Retour vers le futur, „Le Monde de l'éducation”, février

Cédelle L. 2001

Les grandes écoles n'ont pas l'apanage de la réussite, „Le Monde de l'Éducation”, février.

Darsch C. H., Gandolfi S., Kurowski Z. 1998

Centra kształcenia ustawicznego inżynierów we francuskich grandes écoles, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 12.

Drogosz-Zabłocka E. 2000

Integracja kształcenia zawodowego i rynku pracy we Francji, w: *Efektywność kształcenia zawodowego. Kształcenie zawodowe a rynek pracy*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.

Efektywność... 1999

Efektywność funkcjonowania zachodnioeuropejskich instytucji akademickich, pod red. Romana Z. Morawskiego, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

Europejskie... 2000

Europejskie szkolnictwo wyższe – wspólna deklaracja europejskich ministrów edukacji, podpisana w Bolonii 19 czerwca 1999 roku, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 2/16

EURYDICE 2000

www.eurydice.org

Kobylanski A. 1993,

Wyższe zawodowe uczelnie techniczne we Francji, materiały przedstawione przez delegację francuską na seminarium „Wyższe szkolnictwo zawodowe. Doświadczenia i perspektywy rozwoju – część II”, Wałbrzych (zamek Książ), 21-22 czerwca.

La rentrée... 2001

La rentrée 2000 dans l'enseignement supérieur. Note d'information 01-05, février. Dostępne także w Internecie: www.education.gouv.fr

La réussite... 2001

La réussite en premier cycle universitaire (DEUG et DUT). Sessions 1998 et 1999. Note d'Information 01-11, février. Ministère de l'Éducation National. Dostępne także w Internecie: www.education.gouv.fr

Les effectifs... 2001

Les effectifs de l'enseignement supérieur de la rentrée 1989 à la rentrée 1999. Note d'Information 01.09, février. Ministère de l'Éducation National. Dostępne także w Internecie: www.education.gouv.fr

Les établissements... 1999

Les établissements d'enseignement supérieur face aux besoins régionaux, OECD, Paris.

Le système éducatif... 1997

Le système éducatif de la France, Ministère de l'Éducation Nationale de la Recherche et de la Technologie, Paris.

Martin J.-C., Verdaguer A. 1995

Development and Diversification of the Social and Economic Function of French Universities, „Higher Education in Europe”, vol. XX, nr 3.

Nosowski W. 1999

Struktury organizacyjne zachodnioeuropejskich instytucji akademickich, w: *Efektywność funkcjonowania zachodnioeuropejskich instytucji akademickich*, pod red. Romana Z. Morawskiego, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

Rabczuk W. 1992

Szkolnictwo francuskie u progu nowych reform. „Edukacja” nr 1 (37)

Rabczuk W. 1994

Polityka edukacyjna Unii Europejskiej na tle przemian w szkolnictwie krajów członkowskich, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.

Rady konsultacyjne... 1996

Rady konsultacyjne i inne formy społecznego uczestnictwa w edukacji w Unii Europejskiej, EURYDICE, Warszawa.

Rapport... 1995

Rapport National. France. Project Pilote Européen pour l'Évaluation de la Qualité dans l'enseignement supérieur, CNE, Paris. Dostępne także w Internecie: www.cne-evaluation.fr

Regard... 1998

Regard sur l'éducation, OECD, Paris.

Struktury... 1998

Struktury systemów kształcenia ogólnego i zawodowego w Unii Europejskiej, EURYDICE, Cedefop, Warszawa.

Szarras H. 1987

Francuskie szkolnictwo wyższe w połowie lat osiemdziesiątych. „Informacja ekspresowa” nr 60, Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, PWN, Warszawa – Łódź.

Tableaux... 2000/2001

Tableaux de l'économie française, Paris.

Vingt années... 2000

Vingt années de réformes dans l'enseignement supérieur en Europe: de 1980 à nos jours, Etudes Eurydice, Paris.

Wójcicka M. 1992

Polityka edukacyjna w krajach Europy Zachodniej – rozwiązania instytucjonalne (na przykładzie Francji), referat wygłoszony na konferencji „Wyższe szkolnictwo zawodowe: doświadczenia i perspektywy rozwoju. Część I”, Warszawa, 26-27 maja.

Ziejka F. 2000

Wielkie nadzieje, jeszcze większy niepokój, „Nauka”, nr 4.